

## **Розділ XXI Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)**

### **§ 1. Поняття та види військових злочинів**

Конституція України визначає, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону (ст. 65 Конституції України). Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави (ст. 17 Конституції України).

Від стану законності і воєнного правопорядку у Збройних Силах та інших військових формуваннях, що діють відповідно до законодавства України, багато в чому залежить ефективність виконання покладених на них найважливіших державних завдань. Окремі закони, військові статuti та інші підзаконні нормативні акти чітко і точно регламентують усі сфери життя та діяльності Збройних Сил. На військовослужбовців покладається неухильне дотримання Конституції України, законів і підзаконних актів, військової присяги, наказів командирів (начальників). Усе це багато в чому зумовлює специфіку суспільних відносин у сфері несення військової служби, а також особливості і суспільну небезпеку їх порушень, у тому числі і злочинів. Нормативною базою боротьби з військовими злочинами є розділ XIX Особливої частини КК України (статті 401-435 КК).

Військовими злочинами згідно зі ст. 401 визнаються злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (перевірних) або спеціальних зборів.

Родовим об'єктом військових злочинів є встановлений порядок несення або

проходження військової служби, під яким розуміють врегульовані правовими нормами суспільні відносини, що виникають та існують при проходженні служби різними категоріями військовослужбовців у процесі їх службової та бойової діяльності. Цей порядок заснований на Конституції України, окремих законах, військових статутах, положеннях військової присяги, наказах міністра оборони України та інших нормативних актах. Конкретні військові злочини посягають на окремі сфери цього порядку, що є безпосередніми об'єктами цих злочинів.

Об'єктивна сторона військових злочинів полягає у вчиненні суспільно небезпечного діяння, що порушує встановлений порядок несення або проходження військової служби. Такі діяння можуть бути вчинені як шляхом дії (статті 404, 405, 432 КК та ін.), так і бездіяльності (статті 403, 425, 426 КК та ін.), а також дії та бездіяльності (статті 415, 417, 422 КК та ін.). Деякі склади військових злочинів містять як необхідну або кваліфікуючу ознаку вказівку на настання тяжких наслідків (статті 416, 421 КК та ін.): зрив виконання бойового завдання, загибель людей, заподіяння тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження цінного воєнного майна, послаблення боєздатності під-розділу тощо.

Ряд військових злочинів характеризується такими ознаками, як вчинення діяння в умовах воєнного стану, в бойовій обстановці, під час бою, в районі бойових дій. Ці ознаки свідчать про підвищену суспільну небезпеку діяння.

Воєнний стан — це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Бойова обстановка — період перебування військової частини, під-розділу, окремих військовослужбовців у безпосередньому зіткненні з противником, підготовка чи ведення бою (бойової операції).

Бойова обстановка може виникнути як у воєнний, так і в мирний час, наприклад, при

відбитті нападу на державний кордон України.

Поле бою — це частина території суші, повітряного або водного простору, на якій відбувається, відбулося або повинно відбутися озброєне зіткнення з противником.

Район військових дій — це ширший простір, ніж поле бою. Він включає в себе територію, яка зайнята під час бойових дій військами у межах від переднього краю фронту до розташування тилкових підрозділів фронту.

Суб'єктивна сторона військових злочинів характеризується або умисною виною (статті 402, 404, 406 КК та ін.), або виною необережною (статті 403, 412 КК та ін.), деякі військові злочини можуть вчинятися як умисно, так і необережно (статті 418, 419, 420 КК та ін.).

Суб'єктами військових злочинів можуть бути: а) військовослужбовці Збройних Сил України; б) військовослужбовці Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України; в) військовослужбовці військових формувань, утворених відповідно до законів України; г) військовослужбовці Державної спеціальної служби транспорту; д) особи, щодо яких є спеціальна вказівка в законодавстві України; е) військово-зобов'язані під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів. Таким чином, закон виділяє два види суб'єктів військових злочинів — військовослужбовців і військовозобов'язаних під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів.

Військовослужбовці — громадяни України, які проходять службу на території України. До військовослужбовців належать: особи офіцерсько-го складу, прапорщики, мічмани, військовослужбовці строкової і над-строкової служби та військової служби за контрактом Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, Служби національної безпеки України, військ цивільної оборони, а також інших військових формувань, що створюються Верховною Радою України, стратегічних сил стримування, які дислокуються на території України, військово-службовці-жінки, курсанти військових навчальних закладів.

Початком проходження військової служби вважається: а) день прибуття до військового комісаріату для відправлення у військову частину — для призовників і офіцерів, призваних із запасу; б) день зарахування до списків особового складу військової частини (військового закладу, установи тощо) — для військовозобов'язаних і жінок, які вступають на військову службу за контрактом; в) день призначення на посаду курсанта (слухача) вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу вищого навчального закладу — для громадян, які добровільно вступають на військову службу; г) день призначення на посаду — для громадян, які прийняті на військову службу до Служби безпеки України.

Закінченням проходження військової служби вважається день, з якого військовослужбовець виключений наказом по військовій частині (військовому закладу, установі тощо) із списків особового складу.

Військовозобов'язаний — особа, яка перебуває у запасі. Для військовозобов'язаних, призваних на навчальні (чи перевірні) або спеціальні збори, початком та закінченням служби є відповідно перший день фактичного перебування на цих зборах і останній день цих зборів.

Суб'єктами ряду військових злочинів можуть бути військовополонені ворожої армії, військовослужбовці України під час перебування в полоні у ворога.

Не вважаються суб'єктами військових злочинів співробітники органів внутрішніх справ, робітники та службовці військових частин і установ, учні військових ліцеїв.

Підлягають відповідальності за статтями про військові злочини (з посиланням на ст. 27 КК) будь-які особи, які є співучасниками (організаторами, підбурювачами, пособниками) цих злочинів. У деяких випадках особа, яка вчинила військовий злочин, може бути звільнена від кримінальної відповідальності із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України.

Відповідно до безпосереднього об'єкта можуть бути виділені такі групи військових злочинів: 1) проти порядку підлеглості і військової і честі (статті 402-406 КК); 2) проти порядку проходження військової служби (статті 407-409 КК); 3) проти порядку

користування військовим майном і його зберігання (статті 410-414 КК); 4) проти порядку експлуатації військової техніки (статті 415-417 КК); 5) проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб (статті 418-421 КК); 6) проти встановленого порядку збереження військової таємниці (ст. 422 КК); 7) військові службові злочини (статті 423-426 КК); 8) проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій (статті 427-433 КК); 9) злочини, відповідальність за які передбачена міжнародними конвенціями (статті 434-435 КК).

---

## **§ 2. Злочини проти порядку підлеглості і військової честі**

Життя і діяльність Збройних Сил України побудовані на принципі повної єдиноначальності командирів і начальників. Суть єдиноначальності полягає в зосередженні у командира всіх функцій управління ввіреном підрозділом. Він повністю відповідає за бойову підготовку, військову дисципліну, стан озброєння, бойову техніку, транспорт, матеріально-побутове і медичне забезпечення військової частини.

Безпосереднім об'єктом цієї групи злочинів є порядок підлеглості і військової честі.

**Непокора (ст. 402 КК).** Непокора — це відкрита відмова виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу.

Із об'єктивної сторони цей злочин вчиняється шляхом відкритої відмови виконати наказ начальника (непокора) або іншого умисного невиконання наказу.

Наказ — обов'язкова для виконання вимога начальника про вчинення або невчинення підлеглим певних дій по службі. Він може бути звернений до одного або до групи військовослужбовців і має мету — досягнення конкретного результату (зробити щось, не робити чогось). Наказ може бути відданий усно, письмово або іншим способом, переданий підлеглому безпосередньо або через інших осіб, у тому числі по телефону, телеграфу, радіозв'язку тощо. З деяких питань служби встановлена тільки письмова форма віддання наказів (наприклад, з питань витрати грошових коштів).

Невиконання інструкцій, що визначають порядок діяльності військових службових осіб, або недотримання тією чи іншою групою військовослужбовців загальних вимог військової служби, що містяться у військових статутах, утворює ознаки інших військових злочинів (наприклад, порушення статутних правил вартової та інших військових служб — статті 418, 419, 420, 421 КК та ін.).

Начальник — це особа, якій постійно або тимчасово підлеглі інші військовослужбовці. Начальники розрізняються за службовим положенням і за військовим званням. Начальники, яким військовослужбовці підпорядковані за службою, є прямими начальниками для цих військовослужбовців. Найближчий до підлеглого прямий начальник є безпосереднім начальником. За військовими званнями начальниками є, наприклад, сержанти і старшини — для рядових і матросів однієї з ними військової частини; молодші офіцери (до капітана включно)

— для всіх сержантів, старшин, рядових і матросів. Поняттям невиконання наказу начальника охоплюються: а) невиконання дій, зазначених у наказі; б) вчинення дій, заборонених наказом; в) неналежне виконання наказу, тобто відступ від його розпоряджень про час, місце і характер дій, що вчиняються.

Відмова виконати наказ начальника вважається відкритою, коли підлеглий, отримавши наказ, у категоричній формі заявляє чи іншим чином демонструє, що він наказ виконувати не буде. Відмова від виконання наказу може бути публічною або заявленою начальнику вічна-віч, виражена начальнику безпосередньо або особі, яка передала наказ від його імені.

Інше умисне невиконання наказу полягає у тому, що підлеглим наказ начебто приймається до виконання, але насправді умисно не виконується. Непокора вважається закінченою з моменту відмови виконати наказ або з того часу, коли

військовослужбовець, який мав можливість виконати наказ, не зробив цього, незалежно від наслідків, що настали.

Суб'єктивна сторона непокори полягає в прямому умислі.

Суб'єкт цього злочину — військовослужбовець, за службовим положенням або військовим званням постійно або тимчасово підлеглий начальнику, який віддав наказ.

Кваліфікуючими ознаками непокори є вчинення її групою осіб, тобто двома або більше військовослужбовцями, які діють як співвиконавці, або спричинення тяжких наслідків (ч. 2), а також вчинення в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 3).

**Невиконання наказу (ст. 403 КК).** Цей злочин має місце, якщо невиконання наказу вчинене за відсутності ознак, зазначених у ч. 1 ст. 402 КК, якщо воно спричинило тяжкі наслідки.

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується тими самими ознаками, що і при непокорі, за винятком того, що потрібне настання тяжких наслідків (наприклад, зрив тих або інших заходів щодо забезпечення постійної бойової готовності підрозділу, частини, корабля).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережністю у вигляді злочинної недбалості або злочинної самовпевненості, що є результатом легковажного розрахунку, неправильного розуміння наказу, забудькуватості тощо.

Кваліфікуючою ознакою цього злочину є його вчинення в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 2).

Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 404 КК). Додатковий факультативний об'єкт цього злочину: життя, здоров'я, тілесна недоторканність зазначених осіб, оскільки опір або примушування може супроводжуватися насиллям над особою.

Об'єктивна сторона злочину полягає в опорі начальникові, а також іншій особі, яка виконує покладені на неї обов'язки з військової служби, або примушування їх до порушення цих обов'язків.

Опір — це перешкоджання начальникові або іншій особі виконувати покладені на неї обов'язки з військової служби. При опорі винний намагається не допустити виконання начальником або іншою особою службових обов'язків, не дати йому можливості діяти в даній конкретній ситуації відповідно до закону, вимог військових статутів або наказу начальника.

Під примушуванням розуміються дії, спрямовані на те, щоб примусити начальника чи іншу особу порушити обов'язок з військової служби, тобто вчинити незаконні дії в інтересах того, хто примушує, або діяти всупереч інтересам служби. Примушування передбачає наявність конкретної незаконної вимоги до зазначених осіб. Фізичне або психічне насильство (погроза) щодо начальника на ґрунті невдоволення його службовою діяльністю, але без наявності конкретних вимог може спричинити відповідальність за ст. 405 КК.

Інші особи — це особи, які виконують покладені на них обов'язки з військової служби — військовослужбовці, що входять до складу нарядів гарнізонної, внутрішньої та інших спеціальних служб або виконують статутні вимоги чи конкретні обов'язки на підставі наказу начальника.

Злочин вважається закінченим з моменту опору або примушування, незалежно від досягнення винним своїх цілей.

Суб'єктивна сторона цього злочину — тільки прямий умисел.



Кваліфікуючі ознаки злочину: вчинення його групою осіб або із застосуванням зброї, або такі, що спричинили тяжкі наслідки (ч. 2); в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 3); пов'язане з умисним вбивством начальника або іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби (ч. 4).

Під зброєю слід розуміти предмети, спеціально призначені для ураження живої цілі, — це штатна армійська зброя (пістолет, автомат, багнет-ніж тощо), а також інша вогнепальна або холодна зброя як за-водська, так і саморобна. Застосування зброї означає фактичне її ви-користання для фізичного або психічного насильства над потерпі-лим.

**Погроза або насильство щодо начальника (ст. 405 КК).** Злочин полягає в погрозі вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв начальникові або знищенням чи пошкодженням його майна у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби.

Додатковим об'єктом цього злочину виступає особиста безпека і здоров'я начальника.

Об'єктивна сторона злочину: за ч. 1 ст. 405 КК полягає у погрозі, тобто залякуванні начальника вбивством, заподіянням йому тілесних ушкоджень, нанесенням побоїв, знищенням чи пошкодженням майна; за ч. 2 ст. 405 КК — заподіянні тілесних ушкоджень, побоїв або вчи-ненні інших насильницьких дій щодо начальника у зв'язку з виконан-ням ним обов'язків з військової служби.

Для поняття погрози необов'язково, щоб винний дійсно мав умисел вчинити насильство над начальником. У більшості випадків підлеглий намагається лише залякати начальника, щоб вплинути на його службо-ву діяльність. Погроза повинна бути реальною, мати об'єктивну влас-тивість залякати начальника. Погроза може бути висловлена усно, в письмо-вому вигляді, жестом, безпосередньо начальнику або через третю особу, під час несення служби і поза нею. Погроза завжди висловлюється у зв'язку з виконанням начальником своїх службових обов'язків.

Суб'єктивна сторона цього злочину полягає в прямому умислі, що поєднаний з метою вплинути на службову діяльність начальника. Мо-тивом може бути невдоволення службовою діяльністю начальника або помста за цю діяльність чи іншу, що не впливає на кваліфікацію.

Суб'єкт цього злочину — військовослужбовець, за службовим по-ложенням або за військовим званням підлеглий особі, якій погрожує.

Кваліфікуючі ознаки злочину: вчинення його групою осіб, або із застосуванням зброї, або в умовах воєнного стану чи в бойовій обста-новці (ч. 3).

**Порушення статутних правил взаємовідносин між військово- службовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406 КК).**

Додатковим об'єктом цього злочину є тілесна недоторканність, честь і гідність військовослужбовця, його здоров'я.

Із об'єктивної сторони цей злочин характеризується порушенням військовослужбовцем статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, що виявилось в завданні побоїв чи вчиненні іншого насильства.

Під іншим насильством слід розуміти застосування фізичного на-сильства або погрози його застосування з метою примусити військо-вослужбовця надати послуги особистого характеру, виконувати за винного окремі обов'язки військової служби, передати винному окре-мі предмети військового обмундирування і спорядження, змінити ставлення до служби і товаришів тощо, а також вчинення винним дій, що принижують і ображають честь та гідність військовослужбовця. Зазначені дії повинні бути пов'язані з порушенням військової служби і військового порядку; у разі вчинення їх на ґрунті особистих

взаємо-відносин передбачається відповідальність за злочини проти людини.

Злочин вважається закінченим з моменту завдання побоїв чи вчинення іншого насильства.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у формі прямого умислу.

Суб'єкт цього злочину — військовослужбовець, який не перебуває у відносинах підлеглості з потерпілим.

Кваліфікуючі ознаки цього злочину: вчинення його щодо кількох осіб або заподіяння легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а також таке, що має характер знущання або глумління над військово-службовцем (ч. 2); вчинення групою осіб або із застосуванням зброї, або таке, що спричинило тяжкі наслідки (ч. 3) Щодо наслідків досить встановити необережну вину.

---

### **§ 3. Злочини проти порядку проходження військової служби**

Безпосереднім об'єктом цієї групи злочинів є порядок проходження військової служби.

**Самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину для військовослужбовців строкової служби полягає у

самовільному залишенні частини або місця служби, а також нез'явленні їх вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпуски або з лікувального закладу три-валістю понад три доби, але не більше місяця (ч. 1), або понад один місяць (ч. 3); для осіб офіцерського складу, прапорщиків, мічманів або військовослужбовців за контрактом в аналогічних випадках — трива-лістю понад десять діб, але не більше місяця, або хоч і менше десяти діб, але більше трьох діб, вчинене повторно протягом року (ч. 2), або понад один місяць (ч. 3).

Територія частини (підрозділу) — це простір у межах казарменого, табірнього, похідного або бойового її розташування. Самовільний вихід з одного підрозділу до іншого підрозділу тієї самої частини чи місця служби, якщо це не супроводжувалося залишенням її розташування, не утворює складу самовільного залишення частини.

Місце служби, якщо воно не збігається з розташуванням частини, — це будь-яке інше місце, де військовослужбовець зобов'язаний протягом певного часу виконувати військові обов'язки або перебувати за наказом чи дозволом командира (начальника). Ними вважаються, наприклад, місця виконання господарських робіт або іншого службового завдання поза розташуванням частини, проведення навчальних занять або культурно-масових заходів, перебування команди військово-службовців для пересування (ешелон, поїзд, маршова колона), марш-рут пересування і місце перебування у відрядженні, зазначені у по-свідченні про відрядження.

Самовільним визнається залишення військовослужбовцем строкової служби розташування частини або місця служби без дозволу командира (начальника). Залишення частини або місця служби не може вважатися самовільним, якщо воно мало місце з дозволу начальника, який хоч і не уповноважений надавати звільнення, наприклад, з дозволу командира взводу. Відповідальність за такі неправомірні дії покладається на начальника, який допустив порушення порядку звільнення.

Нез'явлення вчасно на службу полягає у тому, що військовослужбовець, залишивши розташування частини або місце служби в законному порядку (наприклад, при звільненні з частини, призначенні, переведенні або під час відрядження, відпуски або до лікувального закладу) не повертається без поважних причин до частини або на службу у встановлений строк. Ухилення від несення обов'язків військової служби у цьому випадку вчиняється шляхом бездіяльності. Нез'явлення з поважних причин не утворює складу злочину.

Під поважними причинами нез'явлення вчасно на службу розуміють передусім хворобу військовослужбовця і перешкоди стихійного характеру, які позбавили військовослужбовця можливості вчасно з'явитися до частини або на службу. Крім того, поважними причинами у кожному конкретному випадку можуть бути визнані інші перешкоди, що виникли всупереч волі військовослужбовця і перешкодили йому вчасно з'явитися на службу (наприклад, непередбачене зупинення руху транспорту і неможливість прибути вчасно іншим способом, затримання органами влади), а також такі обставини, внаслідок яких затримання військовослужбовця понад встановлений для явки строк було надто необхідним (наприклад, для надання допомоги хворим батькам, якщо вона не могла бути надана іншим чином, тощо).

Початковим моментом самовільного залишення частини або місця служби вважається час залишення розташування частини або місця служби, а нез'явлення — закінчення встановленого строку явки до частини або до місця несення служби (наприклад, зазначеного в довідці про звільнення, посвідченні про відрядження, відпускній картці тощо).

Кінцевим моментом є час повернення винного до своєї частини або на службу або явка з повинною до військової комендатури, військкомату тощо, або затримання його органами влади, військовою комендатурою, гарнізонним патрулем, нарядом, висланим з частини тощо.

Суб'єктивна сторона самовільного залишення частини передбачає умисну форму вини, а нез'явлення вчасно без поважних причин — як умисну, так і необережну форму вини.

Суб'єктом цього злочину за частинами 1, 3 і 4 ст. 407 КК можуть бути військовослужбовці строкової служби. Особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани і військовослужбовці за контрактом підлягають відповідальності за частинами 2, 3 і 4 ст. 407 КК.

**Дезертирство (ст. 408 КК)** — один з найбільш тяжких і небезпечних злочинів проти встановленого порядку несення військової служби. З об'єктивної сторони дезертирство може бути вчинено як шляхом самовільного залишення військової частини або місця служби, так і шляхом нез'явлення до частини або на службу при переведенні, призначенні, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу з метою ухилення від військової служби. Якщо звільнений з військової частини не повернувся до частини з метою ухилення від військової служби, то його дії також утворюють склад дезертирства у вигляді нез'явлення на службу. Вчиняючи дезертирство, військовослужбовець протизаконно припиняє несення військової служби, намагаючись взагалі виключити себе із сфери військово-службових відносин.

Закінченим злочин вважається з моменту, коли суб'єкт залишив військову частину або місце служби, а також не з'явився вчасно до частини з метою ухилення від військової служби.

Дезертирство — триваючий злочин. Воно триває доти, поки не буде припинено внаслідок дії самого винного (наприклад, його явки з повинною), або настання подій, що перешкоджають його вчиненню (наприклад, затримання). Явка з повинною не виключає відповідальності за дезертирство.

Із суб'єктивної сторони дезертирство може бути вчинено тільки з прямим умислом, що поєднаний із спеціальною метою ухилитися від подальшої служби. Мета — обов'язкова ознака дезертирства. За цією ознакою дезертирство відрізняється від самовільного залишення частини або нез'явлення на службу. Мотиви дезертирства можуть бути різними і для кваліфікації значення не мають.

Суб'єктом цього злочину є як військовослужбовці строкової служби, так і особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани і військово-службовці за контрактом.

Кваліфікуючі ознаки дезертирства — це вчинення його із зброєю або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2); в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці (ч. 3).

Під зброєю в цій статті розуміється штатна вогнепальна чи холодна зброя.

**Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину виражається в ухиленні від несення обов'язків військової служби шляхом: а) заподіяння військовослужбовцем собі якого-небудь ушкодження (са-мокалічення); б) симуляції хвороби; в) підробленні документів чи іншого обману; г) відмови від несення обов'язків військової служби.

Самокалічення — це умисне, штучне ушкодження якого-небудь органу або тканин тіла (наприклад, ноги або кисті руки), порушення функцій якого-небудь органу (наприклад, розлади травлення, серцевої діяльності), викликання якого-небудь захворювання або загострення захворювання, що вже є.

Симуляція хвороби полягає у тому, що військовослужбовець прикидається хворим, приписуючи собі такі хворобливі симптоми, фізичні або психічні недоліки, які начебто перешкоджають йому виконувати військові обов'язки, але насправді він ними не страждає, або свідомо перебільшує ті захворювання, що вже є у нього.

Підроблення документів як спосіб ухилення полягає в тому, що військовослужбовець подає командирю (начальнику) сфабрикований або підроблений ним самим або іншими особами на його прохання документ для отримання звільнення від військової служби.

Інший обман як спосіб ухилення полягає в тому, що військово-службовець повідомляє командирю (начальнику) завідомо неправдиві відомості про події чи обставини для отримання звільнення від не-сення служби або свідомо замовчує про обставини, про які зобов'язаний був доповісти.

Відмова від несення обов'язків військової служби (ч. 2 ст. 409 КК) з об'єктивної сторони полягає в тому, що військовослужбовець відкрито, не вдаючись до обману, усно, письмово або іншим способом виражає своє небажання нести військову службу або виконувати окремі її обов'язки і фактично припиняє їх виконання. Відмова може відбутися шляхом відкритої заяви про небажання нести обов'язки військової служби з

подальшим фактичним припиненням їх виконання або у формі явного, фактичного припинення несення обов'язків військової служби, що може і не супроводжуватися заявою про своє не-бажання нести службу.

Із суб'єктивної сторони ухилення шляхом самокалічення, симуля-ції хвороби, підроблення документів чи іншого обману і відмова від несення обов'язків військової служби можуть бути вчинені тільки з прямим умислом, що поєднаний зі спеціальною метою тимчасово або постійно ухилитися від виконання всіх або деяких обов'язків військової служби.

У частині 3 ст. 409 КК передбачена відповідальність за цей злочин, вчинений в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

---

#### **§ 4. Злочини проти порядку користування військовим майном і його зберігання**

Безпосереднім об'єктом цих злочинів є порядок користування військовим майном.

**Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК).** Предмет злочину — зброя, боєприпаси, вибухові або інші бойові речовини, засоби пересування, військова і спеціальна техніка чи інше військове майно.

Зброя — предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (гелікоптерів) та інших об'єктів і не мають іншого призначення.



Боеприпаси — вид озброєння, призначений для ураження живої сили противника, знищення його бойової техніки, руйнування укріплень, споруд, виконання інших завдань (освітлення місцевості, розкидання агітаційної літератури тощо).

Вибухові матеріали (речовини) — хімічні сполуки або суміші речовин, здатні до вибуху (швидкого самопоширюваного перетворення з виділенням великої кількості тепла та утворенням газів).

Військове майно — це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боеприпаси, паливно-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо.

Об'єктивна сторона цього злочину виражається у різних способах викрадення зазначених предметів: їх крадіжці, привласненні, вимаганні, розбої, шахрайстві, розтраті, заволодінні із зловживанням службовим становищем. Їх ознаки такі самі, як і в злочинах, передбачених статтями 185, 186, 187, 189, 190 і 191 КК.

У частині 2 ст. 410 КК передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або такі, що заподіяли істотну шкоду, а в ч. 3 — вчинення цього злочину в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, або шляхом розбою чи вимагання, що поєднується з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел, що поєднаний з корисливим мотивом.

Суб'єкт цього злочину — військовослужбовець або військовозобов'язаний, у тому числі й військова службова особа.

**Умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину виражається в умисному знищенні або пошкодженні зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна.

Знищення означає таку форму впливу, при якій предмет знищується, припиняє своє існування, після чого він не може бути відновлений для використання за своїм цільовим призначенням. При пошкодженні предмет приводиться до такого стану, при якому він може бути відновлений. Пошкодження може призвести до повної або часткової втрати предметом своїх якостей або до втрати предметом своєї форми.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим або непрямим умислом. Якщо знищення військового майна вчинялося

з метою ослаблення держави, то ці дії необхідно кваліфікувати як диверсію (ст. 113 КК).

Суб'єкт злочину — військовослужбовець або військовозобов'язаний.

Кваліфікуючі ознаки злочину — вчинення його шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, або спричинення ним загибелі людей чи інших тяжких наслідків (ч. 2); вчинення його в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці (ч. 3).

**Необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК).** Цей склад відрізняється від злочину, передбаченого ст. 411 КК, своєю суб'єктивною стороною — необережністю у формі злочинної самовпевненості або недбалості.

Втрата військового майна (ст. 413 КК). Об'єктивна сторона цього злочину виражається у втраті, зіпсуванні військового майна. У цій статті встановлена відповідальність за втрату або зіпсування ввірених для службового користування зброї, боєприпасів, засобів пересування, предметів технічного постачання або іншого військового майна внаслідок порушення правил їх зберігання, а в ч. 3 — за ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

При втраті або зіпсуванні предметів обмундирування або спорядження об'єктивна сторона виражається в порушенні правил зберігання цих предметів, що призвело до їх втрати або зіпсування. Під втратою розуміється вихід предметів обмундирування або спорядження з володіння військовослужбовця. Зіпсування означає приведення цих предметів у повну або часткову непридатність.

Злочин вважається закінченим з моменту втрати або зіпсування військового майна.

Із суб'єктивної сторони втрата або зіпсування вчиняється через необережність.

Суб'єкт цього злочину — будь-який військовослужбовець.

**Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину включає: порушення правил поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими, радіоактивними та іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення; наслідок у виді тілесних ушкоджень потерпілому або створення небезпеки для довкілля і причинний зв'язок між ними. Порушенням правил поводження із зазначеними предметами вважається невиконання чи неналежне виконання встановлених прийомів або недотримання встановленої послідовності дій зі зброєю, а також речовинами і предметами в процесі користування ними, і так само порушення правил, що забезпечують безпеку зберігання вказаних речовин і предметів.

Суб'єктивна сторона цього злочину щодо порушення правил — умисел або необережність, щодо наслідків — лише необережність.

Суб'єктами злочину можуть бути військовослужбовці, які в силу своєї діяльності користуються зброєю, речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а також військовослужбовці, які внаслідок свого службового становища мають доступ до цих предметів.

Кваліфікуючими ознаками злочину є: заподіяння тілесних ушкоджень кільком особам або смерть потерпілого (ч. 2); загибель кількох осіб чи інші тяжкі наслідки (ч. 3).

---

## **§ 5. Злочини проти порядку експлуатації військової техніки**

Безпосереднім об'єктом цих злочинів є порядок експлуатації військової техніки.

**Порушення правил водіння або експлуатації машин (ст. 415 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину включає в себе як дію, так і бездіяльність, які виражаються в порушенні правил водіння або експлуатації бойової, спеціальної чи транспортної машини, суспільно небезпечні наслідки (тілесні ушкодження або загибель людей) і причинний зв'язок між ними.

До бойових машин належать машини, які призначені для ураження повітряних, наземних та морських цілей: танки, бронетранспортери, самохідні артилерійські та ракетні установки, а також машини, призначені для буксирування артилерійських систем і причепів з апарату-рою управління вогнем, тощо.

Спеціальні машини — саморушній технічний засіб, який використовується за особливим, спеціальним призначенням, що відповідає типу машини або встановленому на ній обладнанню. Спеціальними є різні інженерні машини (траншеєкопачі, бульдозери, корчувателі тощо), са-нітарні машини, пересувні ремонтні майстерні, лабораторії тощо.

До транспортних належать машини, призначені для перевезення особового складу, озброєння, боеприпасів, військово-технічного майна, а також машини, що використовуються для повсякденного господарського, побутового, медичного та іншого обслуговування військової частини.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується умислом або необережністю щодо порушення правил, а щодо наслідків — лише необережністю.

Суб'єктом цього злочину може бути військовослужбовець, який відповідає за експлуатацію військової машини або безпосередньо керує нею.

Частина 2 ст. 415 КК встановлює відповідальність за те саме ді-яння, що спричинило загибель кількох осіб.

**Порушення правил польотів або підготовки до них (ст. 416 КК).** Об'єктивна сторона полягає в порушенні правил польотів або підготовки до них, а також порушенні правил експлуатації літальних апаратів, що спричинило катастрофу або інші тяжкі наслідки. Під катастрофою розуміється зруйнування або пошкодження рухомого літального апарату, що спричинило загибель будь-кого із членів екіпажу, особового складу підрозділів, що перевозяться, або інших осіб, які перебували на борту.

Суб'єктивна сторона цього злочину аналогічна злочину, передбаченому ст. 415 КК.

Суб'єкт цього злочину — військовослужбовець, на якого спеціаль-но покладені обов'язки із забезпечення правил польотів чи підготовки до них.

**Порушення правил кораблеводіння (ст. 417 КК).** З об'єктивної сторони це діяння виражається в порушенні правил кораблеводіння, що спричинило загибель людей, загибель корабля або інші тяжкі наслідки.

Кораблеводіння включає в себе безпосереднє управління кораблем у плаванні, визначення курсу і швидкості корабля, глибини занурення підводного човна, встановлення місцезнаходження корабля, здійснен-ня маневру, буксирування корабля, вживання заходів попередження зіткнення суден у морі, заходів безпеки на випадок шторму і зміни по-годи тощо.

Суб'єктивна сторона цього злочину аналогічна злочину, перед-баченому ст. 415 КК.

Суб 'єкт цього злочину — командир корабля, катера, шлюпки, по-мічник командира, вахтовий офіцер, який перебуває при виконанні обов'язків управління кораблем або маневрування.

---

## **§ 6. Злочини проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб**

**Безпосереднім об'єктом цих злочинів є порядок несення бойового чергування (ст. 420 КК), а також вартової (ст. 418 КК), прикордонної (ст. 419 КК) і внутрішньої служби (ст. 421 КК).**

**Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання (ст. 418 КК).**

Об'єктивна сторона цього злочину полягає в порушенні статутних правил вартової (вахтової) служби чи патрулювання, що спричинило тяжкі наслідки, для запобігання яким призначено дану варту (вахту) чи патрулювання.

Вартова служба призначається для надійної охорони та оборони важливих військових об'єктів, Бойових Прапорів та осіб, яких тримають на гауптвахті або в дисциплінарному батальйоні (частині).

Із суб'єктивної сторони порушення статутних правил вартової (вахтової) служби чи патрулювання можуть бути вчинені як умисно, так і через необережність (наприклад, сон на посту, порушення маршруту руху під час несення служби шляхом патрулювання тощо), щодо наслідків — вина необережна.

Суб'єктом порушення правил вартової служби може бути будь-яка особа, яка входить до складу варти: начальник варти, його помічник, розводящий, караульний, вартовий, вивідний, а також особи, які керують несенням служби вартою, — черговий частини і його помічник.

Суб'єктом порушення правил вахтової служби можуть бути особи, які несуть вахтову службу у складі як корабельної, так і спеціальної вахти, — вахтовий офіцер, командир вахтового поста, вахтовий плавзасобів, вахтовий шлюпки, вахтовий стерновий, вахтовий механік та ін.

Суб'єктом порушення правил патрулювання є особи зі складу гарнізонного патруля — начальник патруля і патрульні.

У частині 2 ст. 418 КК встановлена відповідальність за те саме порушення, вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

**Порушення правил несення прикордонної служби (ст. 419 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину полягає в порушенні правил несення прикордонної служби, якщо це спричинило тяжкі наслідки.

Із суб'єктивної сторони цей злочин може характеризуватися будь-якою формою вини діяння, а щодо наслідків — лише необережністю.

Суб'єктом цього злочину може бути тільки особа, яка входить до складу наряду з охорони державного кордону України і виділяється з числа військовослужбовців прикордонної застави та оголошується на бойовому розрахунку. Відповідальність настає тоді, коли особа допустила порушення безпосередньо під час несення нарядом служби з охорони ввіреної йому ділянки кордону. Склад злочину — матеріальний та вважається закінченим з моменту настання тяжких наслідків.

**Порушення правил несення бойового чергування (ст. 420 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину полягає в порушенні статутних правил несення бойового чергування (бойової служби), встановлених для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України, якщо це спричинило тяжкі наслідки (ч. 1).

Бойове чергування — це виконання бойового завдання. Бойове чергування здійснюється черговими силами і засобами, призначеними від військових частин.



Із суб'єктивної сторони порушення правил може бути вчинене як умисно, так і через необережність, щодо наслідків — лише необережність.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка заступила на бойове чергування (бойову службу) у встановленому порядку і допустила порушення правил його несення.

У частині 2 ст. 420 КК встановлена відповідальність за ті самі порушення, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

**Порушення статутних правил внутрішньої служби (ст. 421 КК).** З об'єктивної сторони статутні правила внутрішньої служби можуть бути порушені як дією, так і бездіяльністю. Диспозиція цієї статті бланкетна, тому при кожному притягненні до відповідальності за цей злочин необхідно встановити зміст порушеного правила, що стосується несення служби добовим нарядом і передбачене Статутом внутрішньої служби. Злочин передбачає спричинення тяжких наслідків, запобігання яким входило в обов'язки добового наряду.

Внутрішня служба — це система заходів, що вживаються для організації повсякденного життя і діяльності військової частини, підрозділів та військовослужбовців згідно з цим Статутом та іншими нормативно-правовими актами.

Із суб'єктивної сторони це порушення може бути вчинене як умисно, так і через необережність, щодо наслідків — вина лише необережна.

Суб'єктом цього злочину можуть бути тільки військовослужбовці, які входять до складу добового наряду частини (крім варти і вахти). До них належать: черговий частини, помічник чергового частини, черговий і днювальні парку, підрозділу, механік-водій чергового тягача, черговий штабу, черговий їдальні та ін.

У частині 2 ст. 421 КК передбачена відповідальність за те саме ді-яння, вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

---

## **§ 7. Злочини проти встановленого порядку збереження військової таємниці**

**Розголошення відомостей військового характеру, що станов-лять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст. 422 КК).** Безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок збереження державної і військової таємниці.

Об'єктивна сторона цього злочину може складатися з таких ознак: розголошення відомостей військового характеру, що станов-лять державну таємницю, за відсутності ознак державної зради (ч. 1); втрата документів або матеріалів, що становлять таку саму таємницю (ч. 2).

Державна таємниця — вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Під розголошенням відомостей військового характеру, що станов-лять державну таємницю, слід розуміти протиправний їх розголос, внаслідок чого вони стали надбанням хоча б однієї сторонньої особи. Розголос цих відомостей може полягати як в усному, так і в письмово-му їх повідомленні, а також у показі або передачі документів і матері-алів, що становлять державну таємницю. Способи розголошення для даного складу значення не

мають. Злочин вважається закінченим з моменту, коли відомості стали відомі іншій особі.

Документ — це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві.

Під втратою документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру, які становлять державну таємницю, а також предметів, відомості про які становлять державну таємницю, слід розуміти вчинення діяння, при якому внаслідок порушення військовослужбовцем встановлених правил поведження із ввіреними йому документами (матеріалами, предметами) вони, всупереч волі винного, виходять з його володіння і стають надбанням третьої особи.

Із суб'єктивної сторони розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю і порушення встановлених правил поведження із документами, матеріалами або предметами може бути вчинено як умисно, так і через необережність, щодо тяжких наслідків (ч. 3 ст. 422 КК) — вина лише необережна.

Суб'єктом розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, може бути будь-який військовослужбовець, якому відомі ці відомості; втрати документів — військово-службовці, яким були довірені по службі ці документи (матеріали, предмети).

---

## **§ 8. Військові службові злочини**

Безпосереднім об'єктом цих злочинів є нормальна діяльність органів військового управління і встановлений порядок здійснення військовими службовими особами своїх службових обов'язків.

**Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (ст. 423 КК).** Об'єктивна сторона цього діяння полягає в незаконному використанні транспортних засобів, споруджень чи іншого військового майна, а також незаконному використанні під-леглого для особистих послуг чи послуг іншим особам, а також інше зловживання владою або службовим становищем, вчинене з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, якщо таке діяння заподіяло істотну шкоду (ч. 1) або спричинило тяжкі наслідки (ч. 2).

Ознаки суб'єктивної сторони цього злочину аналогічні зловживанню владою або службовим становищем, передбаченим ст. 364 КК.

Суб'єкт цього злочину — військові службові особи, тобто військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування (примітка 1 до ст. 423 КК).

Істотна шкода в статтях 423-426 КК, якщо вона полягає в завданні матеріальних збитків, — це шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкі наслідки — шкода, яка у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (примітка 2 до ст. 423 КК).

У частині 3 ст. 423 КК встановлена відповідальність за діяння, передбачені в ч. 1 ст. 423 КК, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

**Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 424 КК).** З об'єктивної сторони для перевищення влади або посадових повноважень характерним є явний, тобто очевидний, вихід посадової особи за межі наданих їй законом прав і повноважень. Як перевищення влади або посадових повноважень кваліфікується:

а) вчинення дій, які є компетенцією вищестоящої посадової особи даного відомства чи посадової особи іншого відомства;

б) вчинення дій одноособово, тоді як вони могли бути здійснені лише колегіально;

в) вчинення дій, які дозволяються тільки в особливих випадках, з особливого дозволу і з особливим порядком проведення, — за відсутності цих умов;

г) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти.

Суб'єктивна сторона і суб'єкт такі самі, як у ст. 423 КК.

У частині 2 ст. 424 КК встановлено відповідальність за застосування нестатутних заходів впливу щодо підлеглого або перевищення дисциплінарної влади, якщо ці дії заподіяли істотну шкоду, а також застосування насильства щодо підлеглого, а в ч. 3 — за діяння, передбачені ч. 2 цієї статті, вчинені із застосуванням зброї, а також за діяння, передбачені частиною 1 або 2 цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за ч. 4 — за ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

**Недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК).** З об'єктивної сторони цей злочин полягає в невиконанні або неналежному виконанні військовою службовою особою своїх службових обов'язків, що заподіяло істотну шкоду діяльності органів військового управління, інтересам військової служби або правам та інтересам військовослужбовців або інших осіб, що охороняються законом (ч. 1), спричиненні тяжких наслідків (ч. 2), а за ч. 3 — у вчиненні цих діянь в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Суб'єктивна сторона цього злочину така сама, як і у складі службової недбалості, передбаченої ст. 367 КК.

Суб'єкт цього злочину — військова службова особа (примітка 1 до ст. 423 КК).

**Бездіяльність військової влади (ст. 426 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину полягає в умисному неприпиненні злочину, що вчиняється підлеглим, або непорушенні військовою службовою особою, яка є органом дізнання, кримінальної справи щодо підлеглого, який вчинив злочин, а також в іншому умисному невиконанні військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, якщо це заподіяло істотну шкоду (ч. 1) або спричинило тяжкі наслідки (ч. 2).

Суб'єктивна сторона цього злочину така сама, як і злочину, передбаченого ст. 425 КК.

Суб'єкт цього злочину — військова службова особа.

У частині 3 ст. 426 КК встановлена відповідальність за ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

---

## **§ 9. Злочини проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій**

Безпосереднім об'єктом цих злочинів є встановлений порядок управління військовими

силами і засобами в бойовій обстановці.

**Здача або залишення ворогові засобів ведення війни (ст. 427 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину виражається у здачі ворогові начальником ввірених йому військових сил, а також не зумовлене бо-йовою обстановкою залишення ворогові укріплень, бойової та спеці-альної техніки чи інших засобів ведення війни, якщо зазначені дії вчинені не з метою сприяння ворогові. Злочин вважається закінченим з моменту фактичного заволодіння ворогом зданими йому військовими засобами або залишеними укріпленнями, бойовою та спеціальною технікою чи іншими засобами ведення війни.

Із суб'єктивної сторони цей злочин може бути вчинений як умис-но (але без мети сприяння ворогові), так і через необережність.

Суб'єкт цього злочину — начальник, який здійснює оперативне управління в бойовій обстановці підлеглими силами, бойовою та спе-ціальною технікою чи іншими засобами ведення війни.

**Залишення гинучого військового корабля (ст. 428 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину виражається в залишенні гинучого військово-го корабля командиром, який не виконав до кінця своїх службових обов'язків, а також особою із складу команди корабля без належного на те розпорядження командира.

Військовий корабель — судно, що належить збройним силам будь- якої держави, має зовнішні ознаки, які відрізняють такі судна цієї держави, перебуває під командою офіцера, який є на службі в уряді цієї держави і прізвище якого занесено до відповідного списку військо-вослужбовців або еквівалентного йому документа, і має екіпаж, під-порядкований регулярній військовій дисципліні.

Злочин вважається закінченим з моменту залишення командиром або особою із складу команди гинучого військового корабля.

Із суб'єктивної сторони залишення гинучого військового корабля командиром, який не виконав до кінця своїх службових обов'язків, може бути вчинено як умисно, так і через необережність. Залишення гинучого військового корабля особою із складу команди без належно-го на те розпорядження командира може бути тільки умисним.

Суб'єкт цього злочину — тільки командир корабля або особа із складу команди корабля.

Частина 2 ст. 428 КК передбачає відповідальність за те саме діяння, вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

**Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю (ст. 429 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину полягає в самовільному залишенні поля бою під час бою або у відмові під час бою діяти зброєю. Залишення поля бою — це вихід військовослужбовця з бойової позиції, яку займає підрозділ. Воно охоплює і випадки, коли військовослужбовець залишається на колишній позиції, в той час як весь підрозділ займає нову бойову позицію. Відмова діяти зброєю виражається в припиненні застосування зброї під час бою. Сам винний перебуває при цьому на встановленому для нього місці, не залишає поле бою.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел. Мотив, як правило, — боягузтво або легкодухість, але можуть бути й інші мотиви, наприклад, релігійні.

Суб'єкт цього злочину — будь-який військовослужбовець.



**Добровільна здача в полон (ст. 430 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину виражається в добровільній здачі в полон ворогу як шляхом вчинення дії, так і бездіяльності. Під здачею в полон розуміється добровільний перехід військовослужбовця на бік ворога.

Злочин вважається закінченим з моменту переходу військовослужбовця на бік ворога.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел, поєднаний зі спеціальним мотивом — боягузством або легкодухістю.

Суб'єкт цього злочину — будь-який військовослужбовець.

**Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні (ст. 431 КК).** Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні, можуть виражатися в добровільній участі такого військовослужбовця у роботах, що мають військове значення, або в інших заходах, які завідомо можуть заподіяти шкоду Україні або союзним з нею державам, за відсутності ознак державної зради (ч. 1); в насильстві над іншими військовополоненими або в жорсткому поводженні з ними з боку військовополоненого, який перебуває на становищі старшого (ч. 2); у вчиненні військовослужбовцем, який перебуває в полоні, дій, спрямованих на шкоду іншим військовополоненим, з корисливих мотивів або з метою забезпечення поблажливого до себе ставлення з боку ворога (ч. 3).

Для об'єктивної сторони досить вчинення однієї із зазначених дій. Женевська Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. забороняє залучати військовополонених до робіт, що мають військове значення (від таких робіт військовополонені мають право відмовитися).

Суб'єктивна сторона цього злочину — вина у формі прямого умислу, а за ч. 3 ст. 431, — ще й поєднана зі спеціальною метою — за-безпечення поблажливого до себе ставлення з боку ворога або з корис-ливих мотивів.

Суб'єкт злочину — військовослужбовець, який перебуває в по-лоні, за ч. 2 — той самий військовослужбовець, але який перебуває на становищі старшого.

**Мародерство (ст. 432 КК).** Об'єктивна сторона мародерства ви-ражається у викраденні на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених. Викрадення може бути як таємним, так і відкритим, з насильством або без такого.

Під речами розуміють предмети обмундирування та особисті речі вбитого або пораненого (годинник, гроші тощо). До них не належить озброєння і боеприпаси, документи, засоби ведення бою та інші пред-мети, що збираються з метою подальшого бойового застосування. Викрадення повинно відбуватися на полі бою, тобто на ділянці, де ведуться або велися бойові дії, а також ділянці, що розташована в тилу, але піддається обстрілу ворогом. Злочин вважається закінченим з мо-менту появи реальної можливості розпорядитися викраденою річчю.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел.

Суб'єкт злочину — тільки військовослужбовець.

**Насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину полягає в насильстві, протизаконному знищенні майна, а також протизаконному відібранні майна під приводом воєнної необхідності, вчинювані щодо

населення в районі воєнних дій.

Насильство над населенням включає різні форми посягання на життя та здоров'я, честь та гідність громадян: тілесні ушкодження, незаконне позбавлення волі тощо. Якщо насильство виражається в більш тяжких діях — вбивство, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтування тощо — відповідальність настає за сукупністю злочинів. Протизаконне відібрання майна шляхом розбою тягне за собою відповідальність за ч. 2 ст. 433 КК.

Суб'єктивна сторона цього злочину — лише прямий умисел, час-то поєднаний із корисливою метою.

Суб'єкт злочину — будь-який військовослужбовець.

---

## **§ 10. Злочини проти законів і звичаїв війни**

Безпосереднім об'єктом цих злочинів є порядок, що визначає виконання військовослужбовцями вимог міжнародних конвенцій.

**Погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК).** Об'єктивна сторона цього злочину виражається в поганому поводженні з військовополоненими, яке мало місце неодноразово, або пов'язане з особливою жорстокістю, або спрямоване проти хворих і поранених, а також в недбалому виконанні обов'язків щодо хворих і поранених.

До військовополонених відносять особовий склад збройних сил, що потрапив під владу України, а також ополченці і добровольці країни, що перебуває у військовому конфлікті з Україною.

Під поганим поведженням розуміється будь-яка дія або бездіяльність, що заподіює шкоду життю та здоров'ю військовополонених, принижує їх честь та гідність: нанесення тілесних ушкоджень і по-боїв, катування, мучення, позбавлення їжі і медичної допомоги, обмеження в правах.

Погане поведження з військовополоненими, що містить ознаки більш тяжкого злочину (вбивство, зґвалтування тощо) вимагає додаткової кваліфікації за відповідними статтями.

Суб'єктивна сторона злочину — вина у формі прямого умислу при поганому поведженні з військовополоненими або у формі необережності при недбалому виконанні обов'язків щодо військовополонених.

Суб'єктом поганого поведження з військовополоненими може бути будь-який військовослужбовець, а при недбалому виконанні обов'язків щодо хворих і поранених — особи, на яких покладено їх лікування і піклування про них.

**Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними (ст. 435)<sup>1</sup>.** Об'єктивна сторона цього злочину виражається в носінні в районі воєнних дій символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала особами, які не мають на те права, а також зловживання в умовах воєнного стану прапорами чи знаками Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала або пофарбуванням, присвоєним санітарно-транспортним засобам.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий умисел.

Суб'єктом злочину може бути будь-який військовослужбовець.

### **Контрольні запитання**

1. Поняття та ознаки військового злочину.
2. Як визначають родовий та безпосередні об'єкти військових злочинів?
3. Суб'єкт військових злочинів.
4. Проблеми кваліфікації військових злочинів, вчинених у спі-вучасті.
5. Поняття, система та загальна характеристика злочинів про-ти порядку підлеглості та військової гідності.
6. Поняття, система та загальна характеристика злочинів про-ти порядку проходження військової служби.
7. Значення строку перебування поза територією частини для кваліфікації злочинів проти порядку проходження військової служби.

8. Як відмежувати самовільне залишення частини від дезер-тирства?

9. Поняття, система та загальна характеристика злочинів проти порядку збереження та користування військовим майном.

10. Відмежування злочинів проти порядку збереження та корис-тування військовим майном від злочинів проти власності.

11. Поняття, система та загальна характеристика злочинів про-ти порядку експлуатації військової техніки.

12. Як відмежувати злочини проти порядку експлуатації вій-ськової техніки від загальнокримінальних злочинів?

13. Поняття, система та загальна характеристика злочинів про-ти порядку несення бойового чергування та інших спеціаль-них служб.

14. Відмежування розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрати документів чи матеріалів, що містять такі відомості, від загальнокримінальних злочинів.

15. Поняття, система та загальна характеристика військових службових злочинів.

16. Відмежування зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем від перевищення влади чи службових повноважень.

17. Поняття, система та загальна характеристика злочинів проти порядку несення військової служби на полі бою та в районі бойових дій.

18. Поняття, система та загальна характеристика злочинів, відповідальність за які передбачена міжнародними конвенціями.